

Eva Hemmungs Wirtén

Litteraturens lag

Att forska om upphovsrätt (tvärvetenskapligt)

- 8 Den 6 januari 1998 var dagen då »Yttrandefrihet« blev privat egendom. Den amerikanska örnen svävar hotfullt på beviset att Kembrew McLeod, rockkritiker, videokonstnär, professionell »upptågsmakare« och Associate Professor i Communication Studies vid University of Iowa, från det datumet av The United States Patent and Trademark Office tilldelats rätten till varumärket »Freedom of Expression.« Från sitt historiska ursprung som symbol för ett skrå eller en produkt har ett av varumärkets grundläggande uppgifter varit att skydda konsumenten mot förvirring, en förvirring som bara tycks ha ökat över tid. Symboler, uttryck och begrepp är hårdvaluta idag och för att säkerställa att vi inte får för oss att kalla en pizza för »OS-pizza,« använder »swoosh« i kombination med något som Nike tar anstöt av, eller placerar Uppsala Universitets sigill på något olämpligt ställe där det skulle kunna förväxlas med en mindre högskolas, måste vi i allt högre grad skyddas mot oss själva, en situation Jessica Litman beskrivit med sedvanlig vältalighet:

Not only must they [konsumenterna] be shielded from confusion about the source of a product at the point of sale, they must also be protected from after-market confusion, reverse confusion, subliminal confusion, confusion about the possibility of sponsorship or acquiescence, and even confusion about what confusion the law makes actionable.¹

Med svart på vitt att han nu kunde förhindra ett eventuellt förvirrat användande av »Freedom of Expression« skred McLeod, som är en långvarig copyrightkritiker i USA, till handling. Först fick han en god vän att agera utgivare av en påhittad punk-rock fanzine som döptes till, vad annars, »Freedom of Expression.« Sen anlidade han en intet ont anande advokat för att skriva ett så kallat cease-and-desist brev där medkonspiratören hotas med rättsliga åtgärder om han inte omedelbart slutar göra intrång på varumärket »Freedom of Expression.«

Det enda som fattades var publicitet. Den kom via lokaltidningen *The Hampshire Gazette* som låter McLeod (för tillfället doktorand vid University of Massachusetts-Amherst) bre ut sig om hur mycket arbete, investering och tid han lagt ner på »Freedom of Expression« och hur han minsann inte stillatigande tänker se på när någon annan snyltar på hans hårt förvärvade rättigheter. När sanningen om skämtet väl uppdagas och trots att tidningen själva påpekat absurditeten i att en privatperson lyckats göra varumärke av ett av de mest laddade uttryck som finns i amerikansk kultur, vägrar *The Hampshire Gazette* ge tillstånd när McLeod vill återge en del av artikeln i boken *Owning Culture: Authorship, Ownership, and Intellectual Property Law* (New York: Peter Lang 2001).

Och med »Permission Denied« hade det kanske kunnat sluta om inte en av McLeods studenter några år senare upptäcker att telefonbolaget AT&T helt fräckt använder »Freedom of Expression« i en annons UTAN att ha inhämtat adekvat tillstånd! Återigen hyr McLeod en advokat som skickar ett cease-and-desist brev till AT&T, och återigen är hans ultimatum det samma: sluta omedelbart eller bli stämda! Naturligtvis bryr sig inte AT&T det minsta om hans brev, och eftersom McLeods kontroll begränsades till »booklets in the field of creative writing« hade han inte heller kunnat hindra deras användning av frasen. Det han kunde göra däremot var att skriva om sina erfarenheter i *Freedom of Expression®: Overzealous Copyright Bozos and Other Enemies of Creativity* (New York: Doubleday 2005), och när man läser boken så vet man ibland inte om man ska skratta eller gråta. För under ytan på det spektakulära ligger en svidande kritik av ett juridiskt system vars gränser ständigt tycks flyttas fram för att skydda allt mer allt hårdare.

Få forskningsfrågor kan sägas vara så högaktuella som upphovsrätten. Få forskningsfält kan idag uppvisa en sådan tvärvetenskaplig bredd och internationell genomslagskraft som upphovsrätten. Få forskningsproblem har en sådan direkt samhällelig relevans.

Upphovsrätten griper in i våra liv som en av samtidens stora frågor: hur långt kan vi tänka oss att sträcka privat ägande av kultur, information och kunskap, resurser som vi är fundamentalt beroende av för att *fortsätta* producera kultur, information, och kunskap? Vad innebär det att vi allt oftare tvingas inhämta tillstånd för att kunna utöva våra rättigheter som användare, alldeles oavsett om detta sker privat eller offentligt, inom den

kulturella eller den vetenskapliga sfären? Under de senaste 15 åren har forskningen om dessa frågor knappast lämnat juridiska institutioner (där den av naturliga skäl anses ha sitt vetenskapliga »hem«) utan snarast växt explosionsartat även där – men den har *samtidigt* spridit sig till ett brett spektrum av discipliner inom humaniora och samhällsvetenskap mer generellt, där den också med automatik tvingas möta andra vetenskapliga traditioner, teorier och epistemologier. Statsvetenskap, företagsekonomi, Cultural Studies, historia, antropologi, informatik, biblioteks- och informationsvetenskap, media- och kommunikationsvetenskap, litteraturvetenskap. Naturligtvis genererar upphovsrätten en ofantlig mängd forskning från ett mer traditionellt juridiskt perspektiv, men det jag är intresserad av här är den specifika formeringen av upphovsrätten som ett uttalat tvärvetenskapligt forskningsfält där juridiken utgör en av noderna, möjligtvis fortfarande en privilegerad sådan, men en som trots allt inte längre har ensamt tolkningsföreträde.

Min huvudsakliga ambition idag är därför att beskriva ett forskningsfält som jag alltså själv sedan sju år och två böcker tillbaka är en del av. Jag kommer att göra det primärt genom en historiebereskrivning av fältets framväxt, som, med tanke på dess mångfald, är mycket subjektiv. Fortsättningsvis kommer jag att försöka problematisera några av de tendenser man kan skönja i den här forskningen (vilket kan tyckas paradoxalt med tanke på just dess mångfald), och till sist, reflektera mer specifikt över hur upphovsrättslig forskning förhåller sig till litteraturvetenskapen. Termen litteraturvetenskap ska då förstås *både* som en generisk disciplinär beteckning som i praktiken uppvisar en väldig bredd, *och* som en mer begränsad »litteraturvetenskap« som just i det här sammanhanget får en viss karaktär av nationellt orienterad, institutionell praktik. Min poäng med en sådan distinktion är att understryka att »litteraturvetenskap« internationellt sett inte alls behöver uppvisa några av de tvärvetenskapliga dubier som till viss del fortfarande utmärker svensk litteraturvetenskap och svensk humanistisk forskning överlag. Men mer om det senare. Först tror jag dock att det är nödvändigt att etablera en MYCKET översiktlig gemensam bas att stå på – vad är det vi talar om när vi talar om att forska om upphovsrätt (tvärvetenskapligt?)

I

Upphovsrätten är en del av det som på svenska kallas för *immaterialrätt*, eller på engelska *intellectual property rights*. Dessa definieras av *The World Intellectual Property Organization* (WIPO) som »the legal rights

that result from intellectual activity in the industrial, scientific, literary, and artistic fields.«² Man skulle kunna göra liknelsen med ett paraply, där ett antal olika rättigheter strålar ut från mitten och utgör »paraplyt« immaterialrätt. Tillsammans med patent och varumärkesskydd är upphovsrätten en av de tre »stora« delarna av immaterialrätten. Dessa tre skiljer sig åt genom att skydda olika saker, för olika lång tid, och av olika anledningar.

Olikheterna till trots har alla tre det gemensamt att de etablerar ett juridiskt skydd över immateriella tillgångar, och gör dessa till intellektuell egendom. Förklaringen till immaterialrättens enorma betydelse idag står alltså att finna i att våra viktigaste resurser inte längre enbart är kol, stål eller skog, utan återfinns i kunskaps- och informationsintensiva miljöer som media, högre utbildning, läkemedel, bioteknik. En vedertagen beskrivning av denna strukturella förändring är James Boyles observation att intellektuell egendom har samma relation till informationsamhället som lönearbetet hade till det framväxande industrisamhället.³

För det fortsatta resonemanget är kanske den enskilt viktigaste aspekten av upphovsrättens mer formella makeup att den har vissa inbyggda *begränsningar*. Den mest uppenbara är geografisk. Med början i Bernkonventionen från 1886 finns en mängd internationella konventioner och minimiavtal, men det finns ingen global upphovsrätt. Det rör sig fortfarande om nationell lagstiftning. Om det finns någon historiskt viktig skillnad som är signifikativ i sammanhanget så är det den mellan den angloamerikanska *copyright* och den franska *Droit d'auteur*. Det skulle leda allt för långt att gå in på detaljer, men Paul Edward Geller har beskrivit skillnaden som en mellan *market place norms* och *authorship norms*.⁴ Den första betonar rätten att kopiera och är mer knuten till förlag/företag/marknaden, den andra lägger en starkare kontroll över verket hos författaren.⁵

I båda fallen finns en begränsning i tid. Upphovsrätten är inte oändlig. Någon gång tar den slut och det måste den göra eftersom den utgör en form av samhälleligt kontrakt som är tänkt att balansera olika intressen. Samhället ger upphovsrätt som en form av uppmuntran eller belöning, för att säkerställa att författaren, konstnären eller musikern fortsätter att skriva, måla eller komponera – men vi utdelar denna form av monopol bara under förutsättning att skyddet en gång upphör, så att texten, tavlan eller musikstycket blir fritt att användas av andra, utan att begära tillstånd, utan att betala licenser. Upphovsrätten är på sätt och vis även en användarrätt.

II

Att försöka lokalisera startpunkten för ett sådant omfattande och vitalt forskningsfält till en enskild forskare, en bok, eller en konferens är förstås en omöjlighet. Ändå är det precis det jag kommer att göra. Jane M. Gaines *Contested Culture: The Image, the Voice, and the Law* (Chapel Hill: The University of North Carolina Press 1991), är ett första utmärkt exempel på många av de element som kommer att utvecklas i forskningen framöver – intresset för teknologins påverkan, fokus på medier utanför den tryckta kulturens – bland annat när hon diskuterar hur ett fotografi av Oscar Wilde leder till att fotografiet blir möjligt som upphovsrättsligt objekt – och till sist, läsningen av konkreta rättsfall som kulturell »text.«

Två år senare kommer Martha Woodmansees *The Author, Art and the Market: Rereading the History of Aesthetics* (New York: Columbia University Press 1993) en bok som säkert är bekant för många litteraturvetare och särskilt kanske bokhistoriker. Till viss del baserades den på texter som Woodmansee publicerat långt tidigare, bland annat »The Genius and the Copyright: Economic and Legal Conditions of the Emergence of the 'Author'« från 1984. Woodmansees intresse koncentrerades på framväxten av den moderna »författaren« och hur denna nya kategori konstruerades fram vid en tidpunkt då tyska författare hade ett akut behov av att identifieras som rättmätiga ägare av sitt eget arbete för att detta ägande skulle kunna legitimeras genom upphovsrätt.⁶ Det hon skisserade var ett skifte från extern till intern inspiration, från hantverk till originalitetsetetik, från kollektiva rättshavare som förlag och tryckare, till individen som juridiskt och litterärt subjekt.

Just frågan om *när* författaren individualiseras som Michel Foucault ställer sig i sin klassiska »What is an Author?« utgjorde ett viktigt teoretiskt epicentrum för Woodmansees egen studie. För forskningen om upphovsrätt mer generellt var det dock kanske idén om en »författarfunktion« – där den juridiska institutionella praktiken utgjorde en av grundbultarna – som skulle visa sig än mer betydelsefull.⁷ Denna innehåller enligt Foucault vissa specifika kriterier och värden som gör det möjligt att skilja mellan diskurser som har och diskurser som inte har denna »författarfunktion«. Den fungerar i praktiken som ett klassifikationsverktyg. Enligt detta synsätt blir författaren (eller kanske mer korrekt, »författarfunktionen«) medskapande i konstitueringen av den moderna upphovsrätten. Upphovsrätten blir medskapande i konstitueringen av den moderna författaren. Båda förutsätter varandra. Båda förklarar varandra.

The Society for Critical Exchange (<http://www.case.edu/affil/sce/>), som

leds av Woodmansee, blir en sammanhållande faktor för intresset kring författarskapet/författaren och upphovsrätten vid den här tidpunkten, bland annat genom konferenser som »The Construction of Authorship« och den antologi med samma namn Woodmansee publicerar 1994 tillsammans med sin långvarige samarbetspartner Peter Jaszi, professor i juridik vid American University i Washington.⁸ En av skribenterna i den boken är Mark Rose, professor vid The Department of English vid University of California Santa Barbara, som i sin bok *Authors and Owners: The Invention of Copyright* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press 1993) är lika historiskt orienterad som Woodmansee, men med fokus på England, platsen för den första riktiga lagstiftningen på området: *the Statute of Anne* från 1710. Studier av den anglosaxiska traditionen på det upphovsrättsliga området har kanske genererat den största mängden texter sedan dess och under senare år också breddats till att inkludera patent, som i Claire Pettits *Patent Inventions: Intellectual Property and the Victorian Novel* (Oxford: Oxford University Press 2004). Det viktigaste tillskottet till den litteraturvetenskapliga och bokhistoriska delen av det här forskningsfältet har dock kommit genom studier som fokuserar på frågan om genus, författarskap och upphovsrätt, som Melissa J. Homesteads studie *American Women Authors and Literary Property, 1822–1869* (Cambridge: Cambridge University Press 2005).

Influensen från det historiska perspektivet är märkbart i ett av forskningsfältets standardverk, James Boyles *Shamans, Software and Spleens: Law and the Construction of the Information Society* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press 1996). För Boyle fungerade »författarfunktionen« som en förklaringsmodell för att förstå hur det kom sig att immaterialrätten tycktes användas inom allt fler områden, där den dessutom växte sig starkare och större för var dag. Framförallt Foucaults idé om författarfunktionens »transdiskursiva«⁹ potential föll här i fruktbar jord. Den ledde till att Boyle kunde vidga sitt forskningsobjekt till att inte bara innefatta texter, utan shamaners medicinpåsar, utvecklingen av software, och det faktum att ett läkarteam i Californien kunde patentera John Moores mjälte. *Utan* Moores kännedom. I grunden var Boyle intresserad av det specifika med informationssamhällets resurser, som i alla hänseenden tycktes fungera helt annorlunda än industrisamhällets.

Information var en resurs som var både *non-rival* (den var möjlig att nyttja av många människor samtidigt utan att den påverkades eller uttömdes). Den tycktes till och med kanske *öka* med användande. Men samtidigt var den också *non-excludable*, dyr att producera initialt men allt enklare att kopiera, distribuera, konsumera och även manipulera.

Form ger vika för innehåll, eller som Bronwyn Perry beskriver processen i förhållande till kontroll och ägande av bio-information, »what is of greatest value and requisite of most protection is no longer the *form* of the work but the *transmissible content* of that work.«¹⁰ Ny teknologi har alltid påverkat lagstiftningen, något som exempelvis visade sig med all önskvärd tydlighet när fotokopiatorerna på 1960-talet gjorde sitt intåg på företag och universitet.¹¹ Framväxten av Internet och den digitala revolutionen innebar en betydligt större utmaning, inte bara eftersom själva idén om vad som utgjorde en »kopia« eller var, när och hur »kopiering« egentligen ägde rum ställdes på sin spets, men också därför att tekniken möjliggjorde nya former av produktion. Tekniken gjorde det därför inte bara möjligt att konsumera – bryta mot lagen skulle andra hävda – på ett nytt sätt, den gjorde det också möjligt att producera på ett nytt sätt.

Och den gjorde det möjligt att *kontrollera* på ett nytt sätt, bland annat genom att bygga in vissa teknologiska spärrar i digitalt material, exempelvis regionskyddet i DVD-filmer. Kritiken mot så kallad Digital Rights Management (DRM) har påpekat att dessa spärrar faktiskt kan hindra användande som är helt laglig. Frågor som rör relationen mellan ny teknologi och en överbeskyddande upphovsrätt som inverkar menligt på innovation och kreativitet är kanske det delfält av upphovsrättslig forskning som blivit mest uppmärksammat av media och en intresserad allmänhet,¹² särskilt då genom Lawrence Lessig, professor i juridik vid Stanford, och författare bland annat till böckerna *Code and Other Laws of Cyberspace* (New York: Basic Books 1999); *The Future of Ideas: The Fate of the Commons in a Connected World* (New York: Random House 2001) och nu senast *Free Culture: How Big Media Uses Technology and the Law to Lock Down Culture and Control Creativity* (New York: The Penguin Press 2004).¹³

Den här forskningen är intimt sammankoplad med amerikanska förhållanden och präglad av det som där allmänt kallas för »the copyright wars.« »The copyright wars« innebär en extrem polarisering av intressen och argument. Med mediaindustrin på ena sidan och grupper som bibliotek och arkiv på den andra, utkämpas dess två stora slag dels kring 1998 års Sonny Bono Copyright Term Extension Act (där upphovsrätten förlängdes med 20 år (även retroaktivt), och dels i Högsta Domstolen 2003, dit Lawrence Lessig drivit förlängningen som okonstitutionell, men förlorade med 7–2 i *Eldred v. Ashcroft*.

Som jag tidigare nämnde är en av de viktigaste konsekvenserna av »författarfunktionen« att fungera som ett klassifikationsverktyg, i det här sammanhanget för att avgöra vad som kan och vad som inte kan skyd-

das av upphovsrätt. Att viss kulturell eller vetenskaplig produktion faller inom ramen för vad immaterialrätten »kan« skydda medan annan faller utanför är en exkluderande tendens som fungerat som katalysator för en antropologiskt influerad och livaktig forskning. Rosemary Coombe, professor i Law, Communication and Cultural Studies vid York University, Toronto och Michael F. Brown, professor i antropologi vid Williams College har i böcker som *The Cultural Life of Intellectual Properties: Authorship, Appropriation, and the Law* (Durham: Duke University Press 1998) och *Who Owns Native Culture?* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press 2003) båda närmast sig frågor om hur ursprungsbefolkningars kulturella produktion, som ofta är kollektiv snarare än individuell, förvaltande av en tradition snarare än orginalestetiskt enligt västerländskt mönster (jag är medveten om att detta är en enormt förenklad beskrivning), fallit utanför upphovsrättens ramar. Den geopolitiska obalans som immaterialrätten genererat globalt och som sätter den på kollisionskurs med andra rättigheter, bland annat genom TRIPS (Trade Related Agreement on Intellectual Property Rights) ett avtal som är en förutsättning för medlemskap i World Trade Organization (WTO) utgör ett näraliggande fält med starka kopplingar till statsvetenskap, bland annat genom studier som Christopher Mays *A Global Political Economy of Intellectual Property Rights: The New Enclosures?* (London: Routledge 2000).

Och 2006 då? Det är svårt att hävda att något av dessa perspektiv har minskats på bekostnad av några andra – intrycket är av ett mycket tvärvetenskapligt fält som rymmer en till synes oöverskådlig mängd perspektiv och inriktningar. Kanske går det att identifiera en tendens och det är att allt mer intresse fokuserats på den domän där upphovsrätten upphör, det Lawrence Lessig kallar för »a lawyer-free zone«¹⁴, eller *the public domain*.

III

Den beskrivning av ett forskningsfälts framväxt som jag skisserat ovan utgör bara en bit i ett stort och brokigt pussel. Vilka är då några av de problem, maktrelationer eller tendenser man kan urskilja i den bild som framträder?

För det första har det säkerligen inte undgått någon att den forskning jag precis presenterat till övervägande del är amerikansk. Att forskare från USA dominerar det internationella samtalet inom det här fältet tror jag har flera orsaker. Dels beror det faktiskt på att många av de som skriver mest analytiskt klart, mest originellt, mest tvärvetenskapligt om man så vill, faktiskt verkar vid amerikanska elituniversitet. Inte bara skriver

dom briljant, dom skriver på engelska, ges ut på stora universitetsförlag eller förlag som har ännu större distributionskanaler till sitt förfogande, och blir därför lästa och citerade.

Men en mycket mer intressant anledning än den gamla vanliga klagovisan om det Amerikanska Imperiets Dominans och orättvisan i den internationella akademiska verkligheten, tror jag ligger i det faktum att juridiken i Sverige och Europa har en helt annan grundinställning till sitt forskningsobjekt. Den kritiska tradition som är själva förutsättningen för det ifrågasättande av upphovsrätten som utmärker den angloamerikanska forskningen bygger i hög grad på ett förhållningssätt som i princip är obefintligt i Sverige, såväl som i den forskning som kommer från Tyskland och Frankrike – med ett visst undantag för Holland. Böcker om upphovsrätt här är i långt högre grad än sina amerikanska motsvarigheter *instrumentella*. Svenska jurister implementerar gällande lag, man ifrågasätter den inte. Denna skiljelinje mellan den angloamerikanska och den kontinentaleuropeiska traditionen är således delvis ett resultat av en fundamental skillnad i vetenskapsteoretiskt perspektiv, delvis ett resultat av själva lagstiftningen.

Artikel 8 i den amerikanska konstitutionen brukar åberopas för att poängtera att copyright bygger på ett explicit samhällsintresse, ett samhällsintresse som skulle kunna tolkas som en av förklaringarna till den mer »öppna« och kritiska attityd till upphovsrättens sociala, kulturella och ekonomiska roll som finns i USA. I Europa har vi till stor del överlåtit denna balans mellan individuella och kollektiva rättigheter på staten, och inte heller befast upphovsrätten på samma sätt konstitutionellt. Samma problem och utmaningar gäller här som där idag, samma skrämself- och tillståndskultur leder till att vi allt högre grad *avstår* från att använda texter, filmklipp, och bilder i undervisning eller annan skapande verksamhet. Kostnaderna håller på att bli allt för höga. Och resultatet är självklart: gör vi ingenting så riskerar vi inte heller något. Och framför allt: vi vinner ingenting. Vi förlorar.

Det råder ingen tvekan om att många av de personer jag nu nämnt på olika sätt är aktivister – och då menar jag inte aktivister i den mening en man kanske kan kalla Piratbyråns representanter för aktivister. När Martha Woodmansee gav 2006 års Adam Helms-föreläsning vid Stockholms Universitet refererade hon direkt till problemen med det nuvarande copyrightsystemet. James Boyle var med och grundade Creative Commons, och även om Kembrew McLeod kanske är ett extremt exempel, så är hans upptåg också interventioner som aktivt söker förändra och förbättra ett juridiskt system som förefaller i verklig obalans. Kanske kunde

jag sagt det långt tidigare, men tron på upphovsrättens grundläggande legitimitet är inte ställd ifråga av de forskare jag diskuterat – det som ifrågasätts är dess omfång, makt och expansion.

Den andra tendensen är delvis relaterad till den första. Det faktum att forskningsfältet har en sådant stort intresse utanför universitetets väggar är både en välsignelse och en förbannelse. Det är oerhört tillfredställande att vara verksam inom ett fält som många är intensivt intresserade av och investerade i. Men samtidigt rör sig utvecklingen kring upphovsrätten så snabbt och inom så många områden att den är omöjlig att följa. Att överblicka ett fenomen med sådan tvärvetenskaplig bredd är övermänskligt och lämnar ingen tid över att smälta och bearbeta, sätta det som händer nu i perspektiv till historien. I stället skapar det en tendens till att publicera mer och fortare, när vi i själva verket borde skriva mindre (kortare i alla fall) och mer långsamt. Det finns exempel på hur denna intensitet skapar en slags fallenhet för enkla argument, delvis beroende av ett historieberättande av det slag jag själv gjorde mig skyldig till initialt och som är retoriskt tacksamt men som i förlängningen utgör en slags sensations-historieberättandets kultur som ibland används för att dölja hur komplicerat och grått, snarare än enkelt och svartvitt problemkomplexet i själva verket är. Istället krävs tid för reflektion och eftertanke, tid för forskaren att forska och tid för läsaren att läsa, tid som ingen har. Det är förstås inte alls samma sak som att säga att vi som forskare inte ska skriva om samtida komplicerade skeenden på ett sätt som blir begripligt utanför universitetens väggar, bara att påpeka att vi bör minnas att ett av våra kvarvarande privilegier faktiskt är att kunna kritisera både Piratbyrån såväl som Anti-piratbyrån.

En utmärkt beskrivning av hur god tvärvetenskap fungerar är Geoffrey Bowker och Susan Leigh Stars definition av »boundary objects«, vilka är

objects that both inhabit several communities of practice and satisfy the informational requirements of each of them. In working practice, they are able both to travel across borders and maintain some sort of constant identity. They can be tailored to meet the needs of any one community (they are plastic in this sense, or customizable). At the same time, they have common identities across settings.¹⁵

Den upphovsrättsliga forskning jag presenterat tycker jag på många sätt uppfyller precis de här kriterierna.

Men trots den sprängkraft som finns i det interdisciplinära finns det mig veteligt bara en doktorand i Sverige som sysslar med upphovsrätt utanför Juridicum (och det är vid Tema Q vid Linköpings Universitet). Med tanke på det långa och illustra inflytande som den angloamerikanska litteraturvetenskapen har haft och fortsätter att ha inom upphovsrättslig forskning, så finner jag den i det närmaste totala frånvaron av detta perspektiv på svenska litteraturvetenskapliga institutioner uppseendeväckande. Det kan man naturligtvis säga om många andra disciplinära infallsvinklar, säkert även om dem vi kommer att möta under resten av dagen, men frågan är *varför?* Vad kan vi göra åt det? Och kanske framför allt, *vill* vi göra något åt det? Finns det överhuvudtaget ett »vi« här?

När jag satt och skrev mitt bidrag så slog det mig hur lika den svenska juridiken och den svenska litteraturvetenskapen förefaller vara i sin inställning till upphovsrätten som tvärvetenskapligt forskningsobjekt. Den instrumentella aspekten av juridiken – svårigheten att se på upphovsrätten ifrågasättande, kritiskt och med hjälp av teoretiska perspektiv som ligger utanför gällande rätts – motsvaras någonstans av litteraturvetenskapens tendens till *förvaltande* och motstånd till nya ämnen, teman och studieobjekt. Många av de problem som utmärker litteraturvetenskapens förhållande till tvärvetenskap utmärker också svensk humaniora mer allmänt.

I synnerhet är litteraturvetenskapen mycket svensk – den har också naturligtvis ett uppdrag att förvalta en nationell litteratur – och det får den gärna fortsätta att göra. Men för att svenska forskare ska kunna komma med det bidrag jag är övertygad om att man kan till den internationella forskningen måste man skriva mer på engelska (ett hett ämne vars för- och nackdelar jag inte kommer att utveckla här och nu) OCH man måste försöka göra sin forskning mer generaliserbar. Den kan och ska som tidigare vara grundad i god empiri, men den måste bli mer idébaserad, mer innovativ. Litteraturvetenskapen kommer aldrig att lämna sina genrer, epoker, eller författarskap men den måste våga mer, söka sig nya forskningsobjekt, bredda sitt textbegrepp.¹⁶ På ett forskningspolitiskt plan tror jag att statsmakterna och forskningsfinansiärerna måste omvandla läpparnas bekännelse till konkret handling. Vi kommer aldrig att få en interdisciplinär forskning värd namnet om inte pengar och tjänster gör det möjligt och attraktivt. I Kanada (ett land som påminner mer om Sverige än USA vad gäller högre utbildning) inrättades år 2000 ett permanent system med så kallade *Canada Research Chairs*, konkurrensutsatta (även internationellt) forskningsprofessorer spridda över landet, ofta med

explicit tvärvetenskaplig fokus. Ian Kerr vid University of Ottawa, som tidigare var trippelaffilierad mellan Law, Information and Media Studies och Philosophy vid the University of Western Ontario och som nu är *Canada Research Chair in Ethics, Law and Technology* är bara ett exempel på hur tvärvetenskaplig kompetens kan nyttjas över traditionella ämnesgränser. I somras annonserade den kanadensiska regeringen ytterligare motsvarande 345 svenska miljoner för 90 nya professurer, bara under 2006.¹⁷

Huruvida vi kan förändra och förnya det vetenskapliga samtalet både nationellt och internationellt är faktiskt i slutändan en fråga både om att vilja och att våga. Det heter ju faktiskt »No Guts, No Glory«.

Stort tack till Mathias Klang, Institutionen för tillämpad informationsteknologi, Göteborgs Universitet; Annika Olsson, Centrum för Genusstudier, Stockholms Universitet; och Katarina Renman-Claesson, Juridiska institutionen, Stockholms Universitet för samtal och synpunkter som hjälpt mig både skriva och förbättra den här texten.

Noter

- 1 Jessica Litman, »Breakfast with Batman. The Public Interest in the Advertising Age,« i *The Yale Law Journal* 1999:7, s. 1722.
- 2 WIPO Convention (1967) Art 2, para. Viii. Tillgänglig via: http://www.wipo.int/treaties/en/convention/trtdocs_wo029.html#P50_1504 (senaste besök 2 september 2006).
- 3 James Boyle, *Shamans, Software and Spleens. Law and the Construction of the Information Society*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press 1996, s.13.
- 4 Paul Edward Geller, »Must Copyright Be Forever Caught Between Marketplace and Authorship Norms?«, i Brad Sherman & Alain Strowel (reds.), *Of Authors and Origins. Essays on Copyright Law*, Oxford: Clarendon Press 1994, s. 159.
- 5 I Frankrike är den så kallade »Droit Moral« (som inte existerar inom copyright) dock potentiellt sett evig. Se kapitel sex, »Genies in Bottles and Bottled-Up Geniuses: Two Cases of Upset Relatives and a Public Domain« i Eva Hemmungs Wirtén, *No Trespassing. Authorship, Intellectual Property Rights, and the Boundaries of Globalization*, Toronto: The University of Toronto Press 2004, för ett exempel på hur »Droit Moral« åberopades i en fransk rättstvist kring Victor Hugo 2001.
- 6 Martha Woodmansee, »The Genius and the Copyright. Economic and Legal Conditions of the Emergence of the 'Author'«, i *Eighteenth-Century Studies* 1984:4, s. 430.
- 7 Michel Foucault, »What Is an Author?«, i Paul Rabinow (red.) *The Foucault Reader*, New York: Pantheon 1984, s. 113.
- 8 Martha Woodmansee & Peter Jaszi (reds.) *The Construction of Authorship. Textual Appropriation in Law and Literature*, Durham: Duke University Press 1994. Andra representativa antologier är tex. Sherman & Strowel 1994, och Helle Porsdam (red.) *Copyright and Other Fairy Tales. Hans Christian Andersen and the Commodification of Creativity*, Cheltenham, UK: Edward Elgar 2006.

- 9 Foucault, s. 113.
- 10 Bronwyn Parry, *Trading the Genome. Investigating the Commodification of Bio-Information*, New York: Columbia University Press 2004, s. 225.
- 11 Se kapitel tre, »The Death of the Author and the Killing of Books: Assault By Machine« i Hemmungs Wirtén 2004, för en längre diskussion om fotokopiatorn och upphovsrätten.
- 12 Jag menar också att begrepp som »kreativitet« och »frihet« i denna typ av forskning faktiskt har en tendens att förstärka, snarare än att ifrågasätta, idén om den geniale upphovs(mannen), något jag försökt utveckla i artikeln »Out of Sight and Out of Mind. On the Cultural Hegemony of Intellectual Property (Critique)« i *Cultural Studies* 2006: 2–3, s. 282–291, tillgänglig via www.abm.uu.se/evahw
- 13 Andra forskare av intresse i det här sammanhanget är tex. Siva Vaidhyanathan, *Copyrights and Copywrongs. The Rise of Intellectual Property and How It Threatens Creativity*, New York: New York University Press 2001; den redan nämnde Kembrew McLeod; Jessica Litman, *Digital Copyright*, Amherst, Mass.: Prometheus Books 2001; Yochai Benkler, *The Wealth of Networks. How Social Production Transforms Markets and Freedom*, New Haven: Yale University Press 2006; David Bollier, *Brand-name Bullies. The Quest to Own and Control Culture*, Hoboken, N.J: John Wiley 2005.
- 14 Lawrence Lessig, *Free Culture: How Big Media Uses Technology and the Law to Lock Down Culture and Control Creativity*, New York: The Penguin Press 2004, s. 24.
- 15 Geoffrey C. Bowker & Susan Leigh Star, *Sorting Things Out. Classification and Its Consequences*, Cambridge, Mass.: MIT Press 2000, s. 16.
- 16 Något jag påpekade med särskild hänvisning till litteraturvetenskapens ovilja att låta sig inspireras av Cultural Studies i mitt bidrag till TFL-dagen 2000, i »Desperately Seeking Spivak. Litteraturvetenskapens Subjekt och Objekt,« *Tidskrift för Litteraturvetenskap* 2000: 3–4, s. 13–20.
- 17 »Government of Canada invests \$66.9 million to support 90 Canada Research Chairs« Press release 19 juli 2006, tillgänglig via http://www.chairs.gc.ca/web/media/releases/2006/july_e.asp (senaste besök 2 september 2006).

Bonusbibliografi

- Alford, William P. *To Steal a Book Is an Elegant Offense. Intellectual Property Law in Chinese Civilization*. Stanford: Stanford University Press 1995.
- Bettig, Ronald V. *Copyrighting Culture. The Political Economy of Intellectual Property*. Boulder: Westview Press 1996.
- Biagioli Marco & Peter Galison. *Scientific Authorship. Credit and Intellectual Property in Science*. New York and London: Routledge 2003.
- Branscomb, Anne Wells. *Who Owns Information? From Privacy to Public Access*. New York: Basic Books 1994.
- Drahos, Peter, & John Braithwaite. *Information Feudalism. Who Owns the Knowledge Economy?* London: Earthscan 2002.
- Feather, John. *Publishing, Piracy, and Politics. A Historical Study of Copyright in Britain*. London: Mansell 1994.
- Hayden, Cori. *When Nature Goes Public. The Making and Unmaking of Bioprospecting in Mexico*. Princeton: Princeton University Press 2003.
- Maskus, Keith E & Reichmann, Jerome H. *International Public Goods And Transfer Of Technology Under A Globalized Intellectual Property Regime*. Cambridge: Cambridge University Press 2005.

- McGill, Meredith. *American Culture and the Culture of Reprinting, 1834–1853*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press 2003.
- McSherry, Corynne. *Who Owns Academic Work? Battling for Control of Intellectual Property*. Cambridge; Mass.: Harvard University Press 2001.
- Parrinder, Patrick & Warren Chernaik (eds.) *Textual Monopolies. Literary Copyright and the Public Domain*. London: Office for Humanities Communication Publication 80 1997.
- Patterson, L. Ray, & Stanley W Lindberg. *The Nature of Copyright. A Law of User's Rights*. Athens & London: The University of Georgia Press 1991.
- Rose, Carol. *Property and Persuasion. Essays on the History, Theory, and Rhetoric of Ownership*. Boulder: Westview Press 1994.
- Saint-Amour, Paul K. *The Coywrights. Intellectual Property and the Literary Imagination*. Ithaca and London: Cornell University Press 2003.
- Underkuffler, Laura S. *The Idea of Property. Its Meaning and Power*. Cambridge: Cambridge University Press 2003.